

УДК 316:355.01

Олексій Галигін

ПРИЧИНИ НЕВІРИ УКРАЇНЦІВ У НЕВІДВОРОТНІСТЬ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В ЛЮТОМУ 2022 РОКУ: РЕМІНІСЦЕНЦІЯ ПОДІЇ

В статті представлено аналіз соціологічних даних щодо характеру сприйняття населенням України збройної агресії Російської Федерації проти державного суверенітету України, що почалася 24 лютого 2022 року. Автор зазначає, що дивлячись на ці події крізь призму часу, здається, що всі українці повинні були бути готові до повномасштабного вторгнення, так як протягом всього лютого український медіапростір був переповнений новинами про невідворотність російської навали. Однак, буквально за тиждень до російського наступу соціологічна група «Рейтинг» проводила опитування українців, яке показало, що лише 19 відсотків зазначили, що ймовірність повномасштабного воєнного вторгнення Російської Федерації в Україну висока. Тобто відбувалася унікальна ситуація: всі попереджали українців про неминучу загрозу, а вони в це не вірили. Чому даний феномен мав місце бути – це основне питання даного дослідження.

Ключові слова: російсько-українська війна, очікування, соціальні наслідки, соціальні процеси.

Актуальність дослідження

24 лютого 2022 року – особлива і надзвичайно трагічна дата для кожного українця, бо саме в цей день почалася збройна агресія Російської Федерації проти державного суверенітету України. Події, які почалися приблизно о 5 годині ранку в

четвер 24 лютого, розділили життя кожного українця на «до» та «після». З дня повномасштабного вторгнення російських військ на територію України минуло більше року, чим довше триває цей конфлікт, тим більше загострюється в українців почуття ремінісценції останніх відносно мирних днів. Саме в лютому 2022 року відбувалися унікальні події, коли майже у всьому світі говорили про вірогідний повномасштабний наступ Російської Федерації на Україну, про таку можливість говорили і всередині держави, однак українці, незважаючи на всі інсайди, продовжували сліпо вірити в те, що повномасштабної війни не буде, про що свідчать результати соціологічного опитування, проведеного групою «Рейтинг» за 16–17 лютого 2022 року [7]. Чому українці не вірили в можливість початку великої війни наприкінці лютого минулого року, й які події попереджали про її неминучість, можна проаналізувати зараз, більш ніж через рік після «точки неповернення», бо вже минуло вдосталь часу й емоції, які викликає ця подія не будуть заважати проведенню соціологічного й історичного досліджень, основними принципами яких є об'єктивність.

Джерельна основа дослідження.

Аналізуючи статистичну інформацію, яку наводить соціологічна група «Рейтинг», можна побачити, що в грудні 2021 року [19] респонденти (населення України віком від 18 років і старші в усіх областях, крім тимчасово окупованих територій Криму та Донбасу), оцінюючи загрози, які могли відбутися в першому півріччі 2022 року, вважали, що «загострення війни на Сході» можливе. Варто відмітити, що про повномасштабну війну тоді не було й мови, хоча в ЗМІ вже починала потрапляти інформація про масштаби загрози. Наприклад, 21 листопада 2021 року, більш ніж за 3 місяці до початку російського вторгнення, начальник Головного управління розвідки Міністерства оборони України Кирило Буданов в інтерв'ю

видавництву Military Times [1] розповів про те, що Російська Федерація збирає війська навколо кордону України й готується до нападу наприкінці січня – на початку лютого. Тоді вперше була показана мапа на якій була відображена оцінка українських військових щодо того, як розгорнеться потенційний напад Росії [1]. Як покаже час, про плани агресора в Україні знали задовго до 24 лютого. Однак, українці не сприймали таку загрозу всерйоз, лише 27 відсотків опитаних на початку грудня 2021 року вважали дуже ймовірним «загострення війни на Сході», близько 40 відсотків не були впевнені в можливості ескалації конфлікту, проте вважали, що певна вірогідність цього існує. Близько третини респондентів були впевнені, що загострення конфлікту мало ймовірне. Українців наприкінці 2021 року турбували більш побутові загрози: «зростання тарифів на газ і тепло», «загострення економічної кризи», «загострення захворювання на коронавірус», «ймовірність масового відключення електроенергії для населення». З одного боку, це й не дивно, бо інформаційний простір не був достатньо заповнений новинами про можливе вторгнення, лише подекуди поодинокі заяви К. Буданова [1], чи О. Резнікова [6] інформували українців про можливу повномасштабну війну. Хоча цифри, отримані в грудні 2021 року, показували наявність певних переживань про подальшу ескалацію на Сході, бо, наприклад, в червні 2020 року в 1,6 разів менше людей вважали це можливим [19]. Однак, як зазначалося вище, тут мова йде про «загострення війни на Сході», яка на той момент тривала вже близько 8 років [5], тобто звичайні українці вже встигли пройти процес хабітулізації відносно цього конфлікту й більшість українців взагалі не відчувала, що в Україні йде війна. Саме через це загрозу ескалації конфлікту на Сході України сприймали теж як щось локальне; щось, що сильно не буде стосуватися звичайних українців, які були респондентами цього опитування. На

початку грудня 2021 року, середньостатистичному українцю було важко уявити, що в XXI столітті, в самому центрі Європи можливе повномасштабне військове протистояння, яке торкнеться кожного. Виходячи із всього вище вказаного, неможна ототожнювати «загострення війни на Сході» з «оцінкою повномасштабного воєнного вторгнення Росії в Україну». Така статистика була оприлюднена 18 лютого 2022 року, менш ніж за тиждень до початку повномасштабної війни.

Розглядаючи динаміку оцінки військової загрози від соціологічної групи «Рейтинг», яка провела опитування 16–17 лютого 2022 року серед населення України віком від 18 років і старші в усіх областях, крім тимчасово окупованих територій Криму та Донбасу, можна бути шокованим. Незважаючи на те, що до повномасштабного вторгнення залишався приблизно тиждень, оцінюючи ймовірність повномасштабного воєнного вторгнення Російської Федерації в Україну, лише 19 відсотків зазначили, що така ймовірність висока [7]. Це на 9 % менше ніж 12–13 лютого того ж року. Навіть враховуючи історичну ретроспективу, в грудні 2018 року було на 2 % більше респондентів, які зазначили ймовірність початку повномасштабної війни як високу. І це ще не все, аналізуючи ці дані більш детально, стає зрозумілим, що кількість опитаних, які не вбачали загрози повномасштабного вторгнення Росії в Україну, суттєво різняться за регіонами: від 14 % на Заході до 42 % – на Сході країни. І це незважаючи на те, що у всіх прогнозах найбільша небезпека була саме для Сходу України. Тобто відбувається унікальна ситуація: всі попереджали українців про неминучу загрозу, а вони в це не вірили. Можливо, вся справа в тому, як це робили? Щоб зрозуміти це, потрібно проаналізувати події, які відбулися в лютому 2022 року й з'ясувати, а чи були факти, які стовідсотково свідчили про

неминучість початку повномасштабної війни, що і є **метою цього дослідження**.

Як зазначалося вище, одні із перших свідчень про можливість повномасштабної війни були оголошені наприкінці листопада К. Будановим в інтерв'ю видавництву Military Times, після цього ситуація все більше загострювалася. Про невідворотність початку російського вторгнення Україну неодноразово повідомляли США, про що пише The Washington Post [4], це корелюється зі свідченнями українських політиків, які можна знайти в різних інтерв'ю вже після початку конфлікту.

Напруженість між Україною й Російською Федерацією продовжувала зростати. 14 січня 2022 року відбулася кібератака на державні сайти України, яка ще раз повторилася приблизно через місяць. 15–16 лютого (тоді постраждали сайти міністерства оборони й державних банків України) в кібератаках звинуватили Росію [2]. Наприкінці січня декілька країн, в тому числі й США евакуювали з Києва декількох дипломатів й членів їх родин [3]. 10 лютого президент Сполучених Штатів Америки, Джо Байден в інтерв'ю NBC News, закликав усіх американців, які залишаються в Україні, покинути країну [15]. Посольства інших країн також продовжували закликати своїх громадян виїжджати з країни. За декілька днів до цього Президент України – Володимир Зеленський видає наказ № 36/2022 «Про першочергові заходи щодо зміцнення обороноздатності держави, підвищення привабливості військової служби у Збройних Силах України та поступового переходу до засад професійної армії» [24] в якому зазначаються побоювання президента щодо державного суверенітету й обороноздатності держави, яку потрібно посилювати. Ситуація ставала все більш напруженою. В Україну починає надходити військова допомога, наприклад, 9 лютого до нашої держави прибув літак із військовою допомогою від Великої-Британії [11]. А наступного дня, окрім заяви Байдена про евакуацію американців з України,

починаються спільні військові навчання Збройних сил Російської Федерації та Збройних сил Республіки Білорусь [17], під приводом яких до українського кордону й були стягнуті війська й техніка. Фактично, саме це військове навчання й стало підґрунтям для подальшого вторгнення російських військ в Україну. Одночасно із цим в Україні починаються власні військові навчання: «Заметіль-2022» [18]. Через декілька днів після початку «Союзної рішучості – 2022», Російська Федерація починає проводити навчання військово-морського флоту, а 19 лютого ще й навчання сил стратегічного стримування РФ. В неділю 13 лютого Українська правда повідомила, що «міжнародні страхові компанії, які займаються страхуванням авіаперевезень, з понеділка, 14 лютого, припиняють страхувати літаки для польотів над Україною через високі ризики бойових дій – відтак деякі авіакомпанії вимушені припинити польоти, хоча про закриття авіапростору не йдеться» [12]. Жодні перемовини західних партнерів з представниками РФ, й навіть, телефонні перемовини Байдена й Путіна [16] не давали ніяких результатів. 15 лютого 2022 року три колишні українські президенти: Леонід Кравчук, Леонід Кучма, Віктор Ющенко звернулися до країн-підписантів Будапештського меморандуму з проханням виконувати домовленості про гарантії безпеки для України, які були дані нашій державі у зв'язку з приєднанням до договору про нерозповсюдження ядерної зброї [10]. Проте, це звернення не призвело до бажаного результату. Чутки про неминучість нападу все більш поширювалися, США називала конкретні дати можливого наступу. Однією із таких дат було – 16 лютого, саме в цей день Президент України – Володимир Зеленський запропонував провести: «невідкладні заходи щодо консолідації українського суспільства» – День єднання [25]. «Нас лякають великою війною і вкотре призначають дату військового

вторгнення. Це вже не перший раз. Але наша держава сьогодні сильна, як ніколи.... Нам кажуть, що 16 лютого стане днем нападу. Ми зробимо його Днем єднання. Відповідний указ вже підписаний. У цей день ми вивісимо національні прапори, одягнемо синьо-жовті стрічки і покажемо всьому світу нашу єдність» [9], – ось так про встановлення Дня єднання говорив Президент Зеленський у своєму зверненні від 15 лютого 2022 року. А тепер можна повернутися до статистики, яка була наведена соціологічною групою «Рейтинг» і яка базувалася на опитуванні, проведеному 16-17 лютого 2022 року, саме в День єднання і після нього. Поєднуючи ці два факти, стає зрозумілим, чому лише 19 відсотків зазначили, що ймовірність повномасштабного воєнного вторгнення Російської Федерації в Україну – висока. Тут ключову роль зіграв цілий ряд факторів: по-перше – всі прогнозували, що повномасштабна війна почнеться 16 лютого, а вона не почалася; по-друге – висока довіра Зеленському, який був впевнений, що в цей день нічого не буде і перетворив «день нападу на День єднання»; по-третє – початок недовіри прогнозам США, які на той момент вже неодноразово робили передбачення щодо дати наступу і жоден з них не справдився; й на останок – втома українського народу, який вже декілька тижнів жив в «шоковому стані», постійно читаючи про невідомо-ротність великої війни. Фактично, 16 лютого у свідомості українців стало переломним днем. Деякі українці все-таки очікували, що саме в цей день розпочнеться повномасштабне вторгнення, а воно не розпочалося, тобто воно відмінилося і його не буде. Саме завдяки Дню єднання відбулася невеличка розрядка українського суспільства. Також, якщо провести невеличке контент-аналітичне дослідження українського медіа в той період, то можна побачити, що багато лідерів думок почали висловлювати гіпотези про те, що Путін «блефує» задля отримання бажаного результату шантажем, а також, що

він не наважиться на повноцінний наступ (йому ніхто не дозволить розпочати масштабну війну в Європі в XXI столітті). Схожі тези висували не тільки блогери, а й професійні політики. Однак, напруження серед українців почало потроху згасати, що не можна сказати про політичні події, які ставали все інтенсивнішими.

Тиждень до повномасштабного вторгнення був дуже важким й багатим на події. По-перше, Російська Федерація продовжувала нарощувати свою військову присутність на українському кордоні. По-друге, почала напружуватися ситуація на Донбасі, як повідомляє спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні в своєму щоденному звіті № 37/2022 від 17 лютого 2022 року: «У Донецькій області СММ зафіксувала 189 порушень режиму припинення вогню, зокрема 128 вибухів. За попередній звітний період у цій області зареєстровано 24 порушення. А у Луганській області Місія зафіксувала 402 порушення режиму припинення вогню, зокрема 188 вибухів. За попередній звітний період у цій області зареєстровано 129 порушень» [27]. На наступний день в так званих «ДНР» та «ЛНР» оголосили про евакуацію місцевого населення до Російської Федерації [14]. 19 лютого Президент Зеленський ініціював проведення консультацій у рамках Будапештського меморандуму [13], однак це не дало жодного позитивного результату. В «ДНР» розпочинається загальна мобілізація [23]. 21 лютого 2022 року президент Російської Федерації Володимир Путін в своєму відео-зверненні [8], окрім того, що провів «урок історії» в якому він озвучував тези своєї статті «Про історичну єдність росіян та українців» [20], яка була опублікована на сайті Кремля 12 липня 2021 року, він оголосив, що підписав укази про визнання «незалежності» «ДНР» та «ЛНР». 22 лютого 2022 року Рада Федерації дозволила Путіну використовувати російську армію за кордоном [21] й

Російська Федерація почала евакуювати своїх дипломатів з України [22]. Дивлячись на ті події через призму часу, стає очевидним той факт, що після всього вище зазначеного, війна мала розпочатися в найближчий час. 23 лютого 2022 року, за день до початку повномасштабного вторгнення, в Україні наказом № 63/2022 було введено надзвичайний стан [26]. Після цього, для більшості стало очевидно, що повномасштабна війна скоро розпочнеться.

Висновки. Проаналізувавши всі події, які відбулися в лютому 2022 року, можна ще раз побачити, що повномасштабний наступ був невідворотний. Чому українці до останнього не вірили у можливість повномасштабної війни? Тут все очевидно: по-перше, не було офіційних заяв від перших осіб держави, що вторгнення неминуче, окрім цього більшість українських політиків й лідери думок до останнього говорили, що в нас все добре. Не останню роль зіграв День єднання, який заспокоїв українців. Звичайно, що не останню роль в цьому відіграла й психологія. Важко було уявити, що в ХХІ сторіччі може розпочатися велика війна, з масованими ракетними обстрілами й десятками тисяч жертв. Більшість хотіла вірити, що якщо щось і буде, то це буде щось локальне, схоже на те, що було на Донбасі минулі 8 років. Ніхто не хотів екстраполювати на себе щось погане. Саме через ці причини, можна сказати, що звичайні українці «проспали» початок ворожого вторгнення.

Список літератури:

1. Howard Altman. Russia preparing to attack Ukraine by late January: Ukraine defense intelligence agency chief. *Military Times*. 21.11.2021.
URL: <https://www.militarytimes.com/flash-points/2021/11/20/russia-preparing-to-attack-ukraine-by-late-january-ukraine-defense-intelligence-agency-chief/>
(дата звернення: 18.02.2023)
2. Luke Harding. Ukraine hit by ‘massive’ cyber-attack on government websites. *The Guardian*. 14.01.2022.
URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/jan/14/ukraine-massive-cyber-attack-government-websites-suspected-russian-hackers>
(дата звернення: 19.02.2023)
3. Matthew Chance, Natasha Bertrand, Kylie Atwood. US Embassy in Kyiv asks State Dept. to authorize departure of nonessential personnel. *CNN*. 22.01.2022.
URL: <https://edition.cnn.com/2022/01/21/politics/us-embassy-ukraine-nonessential-personnel/index.html>
(дата звернення: 19.02.2023)
4. Shane Harris, Karen DeYoung, Isabelle Khurshudyan, Ashley Parker, Liz Sly. Road to war: U.S. struggled to convince allies, and Zelensky, of risk of invasion. *The Washington Post*. 16.08.2022.
URL: <https://www.washingtonpost.com/national-security/interactive/2022/ukraine-road-to-war/>
(дата звернення: 19.02.2023)
5. Головка В. Збройна агресія Російської Федерації проти України / Енциклопедія історії України: Додатковий том. – Кн. 1: А–Я / Ред.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: «Наукова думка», 2021. 773 с.
6. Гонгадзе М. Резніков: змінити розрахунки Кремля можуть лише рішучі кроки, включно з боку США, лише якщо війна коштуватиме РФ задорого. *Голос Америки*. 19.11.2021.
URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/6326320.html>
(дата звернення: 18.02.2023)
7. Динаміка оцінки військової загрози (16-17 лютого 2022). *Соціологічна група «Рейтинг»*. 18.02.2022.
URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/dinamika_ocenki_voennoy_ugrozy_16-17_fevralya_2022_g.html
(дата звернення: 18.02.2023)

8. Звернення Президента Російської Федерації – Володимира Путіна. Випуск від 21.02.2022.
URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/67828/videos>
(дата звернення: 20.02.2023)
9. Звернення Президента України - Володимира Зеленського. Випуск від 15.02.2022.
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=wG581wSpEBI>
(дата звернення: 20.02.2023)
10. Звернення Президентів України до країн-підписантів Будапештського меморандуму. Президентський фонд Леоніда Кучми: «Україна». 15.02.2022.
URL: https://kuchma.org.ua/kuchma/activities/22389/?back_url=news_main
(дата звернення: 20.02.2023)
11. Інтернет-видавництво «Українська правда». 09.02.2022
URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/02/9/7323422/>
(дата звернення: 19.02.2023)
12. Інтернет-видавництво «Українська правда». 13.02.2022.
13. Інтернет-видавництво «Українська правда». 19.02.2022
URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/02/19/7324636/>
(дата звернення: 20.02.2023)
14. Мірер П., Бугайченко К.. У "ДНР" і "ЛНР" оголосили евакуацію у РФ: що відбувається на Донбасі та що про це кажуть місцеві. *Суспільне новини*. 18.02.2022.
URL: <https://suspilne.media/208556-u-dnr-i-lnr-ogolosili-evakuaciju-u-rf-so-vidbuvaetsa-na-donbasi-ta-so-pro-ce-kazut-miscevi/>
(дата звернення: 20.02.2023)
15. Офіційний сайт NBC News.
URL: <https://www.nbcnews.com/politics/white-house/biden-warns-americans-leave-ukraine-russia-troops-world-war-rca15781> (дата звернення: 19.02.2023)
16. Офіційний сайт Білого дому (The White House).
URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/02/12/readout-of-president-bidens-call-with-president-vladimir-putin-of-russia/>
(дата перегляду: 19.02.2023)
17. Офіційний сайт Міністерства оборони Російської Федерації.
URL: <https://structure.mil.ru/mission/practice/all/rehimost-2022.htm>
(дата звернення: 19.02.2023)
18. Офіційний сайт Міністерства оборони України.
URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2022/02/08/rozpochato-komandno-shtabni-navchannya-zametil-2022/>
(дата звернення: 19.02.2023)
19. Оцінка ситуації та загроз (1-7 грудня 2021). *Соціологічна група «Рейтинг»*. 09.12.2021.
URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/ocenka_situacii_i_ugroz_1-7_dekabrya_2021.html
(дата звернення: 18.02.2023)
20. Путін В. Про історичну єдність росіян та українців. 12.07.2021.
URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/66181> (дата звернення: 20.02.2023)
21. Рада Федерації дозволила Путіну використовувати російську армію за кордоном. *BBC News Україна* 22.02.2022.
URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-60482687>
(дата звернення: 20.02.2023)
22. Росія евакує своїх дипломатів з України. *BBC News Україна*. 22.02.2022.
URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-60486088>
(дата звернення: 20.02.2023)
23. Указ голови Донецької Народної Республіки № 29 від 19.02.2022 року Про проведення загальної мобілізації.
URL: <http://npa.dnronline.su/2022-02-19/ukaz-glavy-donetskoj-narodnoj-respubliki-29-ot-19-02-2022-goda-o->

provedenii-vseobshhej-mobilizatsii.html
(дата звернення: 20.02.2023)

24. Указ Президента України №36/2022. «Про першочергові заходи щодо зміцнення обороноздатності держави, підвищення привабливості військової служби у Збройних Силах України та поступового переходу до засад професійної армії». 01.02.2022.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/362022-41285>
(дата звернення: 19.02.2023)
25. Указ Президента України №53/2022. «Про невідкладні заходи щодо консолідації українського суспільства». 14.02.2022.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/532022-41357>
(дата звернення: 20.02.2023)
26. Указ Президента України №63/2022. «Про введення надзвичайного стану в окремих регіонах України». 23.02.2022.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/632022-41393>
(дата звернення: 20.02.2023)
27. Щоденний звіт №37/2022, опублікований Спеціальною моніторинговою місією ОБСЄ в Україні (СММ) 17 лютого 2022 року.
URL: <https://www.osce.org/uk/special-monitoring-mission-to-ukraine/512509>
(дата звернення: 20.02.2023)

Galygin A. S. – student of the Faculty of International Relations, Political Science, and Sociology of the Odesa I. I. Mechnikov National University.

WHY UKRAINIANS DID NOT BELIEVE IN THE INEVITABILITY OF FULL-SCALE WAR IN FEBRUARY 2022 (REMINISCENCE OF EVENTS)

On February 24, 2022, the armed aggression of the Russian Federation against the state sovereignty of Ukraine began. Looking at these events through the prism of time, it seems that all Ukrainians should have been prepared for a full-scale invasion, since throughout February the Ukrainian media was full of news about the inevitability of the Russian invasion. However, literally a week before the Russian offensive, the sociological group "Rating" conducted a survey of Ukrainians, which showed that only 19 percent indicated that the probability of a full-scale military invasion of the Russian Federation into Ukraine is high. That is, a unique situation occurred: everyone warned Ukrainians about an imminent threat, but they did not believe it. Why this phenomenon took place is the main question of this study.

Key words: Russian-Ukrainian war, expectations, social consequences, social processes.

*Рекомендовано до друку –
к. соц. н., доцентом Романенко С. В.*

Стаття надійшла в редакцію 12.04.23.